

DOI 10.51728/ZRIPF202401004H

Stručni članak

Professional paper

Primljeno 31.07.2024.

Prof.dr.sc. Safet Husejnović

Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici

safethus@hotmail.com

UTJECAJ KIRA'ETA NA PROPISE IZ PORODIČNOG PRAVA

Sažetak

Kira'eti kao objavljena komponenta kur'anskog govora odigrali su odlučujuću ulogu u teorijskoj konkretizaciji šerijatskih normi sadržani u tekstu Kur'ana. Također, imali su veliki utjecaj na uspostavljanje metodološko-pravnih principa pomoću kojih su oni derivirani. Iako se po formi razlikuju, kira'eti su u suštini čvrsto povezani, što ukazuje na njihov jedinstven izvor i porijeklo. Bez kontradiktornosti i isključivosti, kira'eti jedan drugog argumentiraju, pojašnjavaju i tumače, što može imati veliki značaj, posebno za komentatore Kur'ana i islamske pravnike koji iz njih izvode konkretne šerijatske propise.

Primarni cilj rada je da se ispita konkretna veza između kira'eta i određenih šerijatsko-pravnih propisa iz oblasti porodičnog prava, te predoči priroda njihove međusobne uvjetovanosti. Iako se međusobno po formi razlikuju, kira'eti su u suštini čvrsto povezani, i međusobno su neodvojivi jedan od drugog što ukazuje na njihov isti izvor i porijeklo. Kratkim pregledima 19. i 24. ajeta sure Nisa', 31. i 60. ajeta sure Nur, 226. i 227. ajeta sure Bekare i 33. ajeta sure Ahzab upoznali smo se sa tefsirskim, kira'etskim i šerijatsko-pravnim implikacijama koje proističu iz izdvojenih ajeta.

Ključne riječi: Kur'an, hadis, kira'et, propis, porodica, brak, suprug, supruga.

Uvod

Islam je bračnu zajednicu uzdigao na najviše stepene svetosti i ona je preduslov za formiranje zdrave porodice, a porodica je osnova, stub, temelj svakog društva. Zato brak u islamu ima posebno mjesto. Međutim, brak može biti izložen i raznim izazovima i iskušenjima što, u konačnici, može narušiti odnose unutar bračne zajednice. Nažalost, živimo u vremenu kada su razvodi braka sve učestaliji. Posebno zabrinjava odnos vjernika i vjernica prema propisima u vezi s bračnim propisima i razvodom braka. Dosta je muškaraca i žena koji nakon nesuglasica u braku zanemaruju šerijatske propise i čine nepravdu bračnom partneru i djeci.

Ovaj rad tretira šerijatsko-pravne komentare poznatih islamskih učenjaka vezano za pojedine propise iz oblasti porodičnog prava, ali samo s aspekta kira'eta, te kako i koliko su se islamski učenjaci služili kira'etima u ustanovljavanju, izvođenju i prezentaciji šerijatskih normi, polazeći od činjenice da mezhepsko-pravna razilaženja u određenoj mjeri proizilaze iz različitih kira'eta, kao što proizilaze iz različitih morfoloških, gramatičkih i stilističkih analiza. Obradili smo sljedeće podnaslove: Privremeni brak (mut'a), Zabrana pričinjavanja štete suprugama, Propis pokazivanja stidnih mjesta muškarcima kojima nisu potrebne žene, Propis izveden iz riječi Uzvišenog: **Ve karne...**, Ustezanje od spolnog općenja sa suprugom i Propis o odijevanju starijih žena.

Privremeni brak (mut'a)

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كِتَابَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَأُجَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

I udate žene, osim onih koje zarobite; to su vam Allahovi propisi, – a ostale su vam dozvoljene, ako želite da im vjenčane darove date i da se njima oženite, a ne da blud činite. A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose podajte vjenčane darove njihove kao što je propisano. I nije vam grehota ako se,

poslije određenog vjenčanog dara, s njima nagodite. Allah zaista sve zna i mudar je. (Nisa', 24)

Imam Ahmed navodi predanje od Ebu Se'ida el-Hudrija, koji kaže: „Dobili smo zarobljenice iz Evtesa koje su imale muževe, pa nam je smetalo da s njima imamo odnos pošto su imale muževe. Upitali smo Vjerovjesnika, s.a.v.s., pa je objavljen sljedeći ajet: **I udate žene, osim onih koje zarobite...**

Tabarani prenosi od Ibn 'Abbasa da je ovaj ajet objavljen povodom zarobljenica na Hajberu, a slična predaja se navodi od Ebu Se'ida. (Ibn Kesir, 1988: 268)

U vezi s čitanjem spomenutog kur'anskog ajeta evidentirane su ove kira'etske verzije:

1. Ibn 'Abbas, Ubejj b. Ka'b, Ibn Džubejr i 'Abdullah b. Mes'ud su čitali: **فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَنَآتُوهُنَّ** – *A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose (do određenog roka) podajte vjenčane darove njihove...Ovo je šazz – neautentičan kira'et.*

2. Ostali su čitali bez dodatka: **إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى** – *do određenog roka.* (Kurtubi, 1996: II/124)

قرأ ابن عباس و أبي و ابن جبير و عبد الله بن مسعود فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَنَآتُوهُنَّ وهي قراءة شاذة. وقرأ الباكون بدون زيادة لفظ إلى أَجَلٍ مُّسَمًّى.

Opći smisao ajeta uzima se kao dokaz za privremeni brak, koji je bez sumnje bio zakonit u prvom periodu islama, ali je potom derogiran. Islamski učenjaci, raniji i kasniji, složili su se da je *mut'a*¹ brak zabranjen; neki od njih su posebno o tome pisali kako bi ukazali na njegovu zabranu. Svoj stav o zabrani temelje na sljedećim dokazima:

a) Privremeni brak je bio dozvoljen na početku pojave islama, pa ga je Poslanik, s.a.v.s., zabranio. Drugi navode predaju hazreti Aiše, r.a., da je ovaj ajet derogiran ajetima: **I koji stidna mjesta svoja čuvaju, osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, pa, doista, oni prijekor ne zaslužuju.** (Mu'minun, 5-6)

b) Decidne su predaje Allahovog poslanika, s.a.v.s., na osnovu kojih se zaključuje da je ova vrsta braka zabranjena. Hazreti Alija, r.a., je rekao Ibn 'Abbasu: „Zaista je, prilikom bitke

¹Privremeni brak

na Hajberu, Poslanik, s.a.v.s., zabranio privremeni brak i magareće meso.” (Buharija, 2016: V/952)

U Muslimovom Sahihu navodi se predanje od Rebi'a b. Sabra el-Džuhenija, koji od svoga oca navodi da je on bio s Allahovim poslanikom, s.a.v.s., u vojni i osvajanju Mekke, kada je Božiji poslanik, s.a.v.s., rekao: „O, ljudi, bio sam vam dozvolio privremeni brak sa ženama, a potom je Allah to zabranio do Dana sudnjeg. Ko od vas bude imao bilo šta od njih, neka to vrati, a ne uzimajte od njih ništa što ste im dali.” (Muslim, 1998: X/184)

c) Hazreti Omer, r.a., za vrijeme svoga hilafeta je zabranio ovu vrstu braka, a to su potvrdili i ostali ashabi, r.a.

d) Ovim brakom ne žele se uobičajeni ciljevi braka, a to su rađanje djece, njihovo čuvanje i odgajanje, nego se njime želi samo zadovoljenje strasti. Na taj način to je slično bludu gdje se želi postići udovoljavanje strastima. Uzvišeni Allah, dž.š., veli: ...**Kada su čedne i kada javno ne čine blud i kada tajno ne žive s ljubavnicima.** (Nisa', 25)

Skupina ši'ija² i rafidija³ smatraju privremeni brak dozvoljenim, a za dokaz uzimaju kira'et Ibn 'Abbasa, Ubejj b. Ka'ba i Ibn Džubejra: *إِسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ* – *A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose...s dodatkom أَلِيٍّ أَجَلٍ مُّسَمًّى* – *do određenog roka...*

Ovdje želimo navesti odgovor Džessasa onima koji privremeni brak smatraju dozvoljenim. On veli: „Prenosi se da u čitanju kojim, navodeći kira'et Ubejja b. Ka'ba, veli: „A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose, do roka određenog, podajte vjenčane darove njihove“, što je kasnije, nakon što je pitanje prodiskutirao s nekim koji su u ovom ajetu našli argumente o legalnosti privremenog braka (*nikahu el-mut'a*), drugačije prokomentirao: „Što se tiče argumenta onih koji žele dokazati da riječi Uzvišenog: **A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose podajte vjenčane darove njihove kao što je propisano** podrazumijevaju ono što je čitao Ubejj b. Ka'b ,do roka

² Ši'ija je skupno ime za veliku grupu vrlo različitih islamskih sekti, čije je polazište priznavanje Alije kao legitimnog halife nakon Poslanikove, s.av.s., smrti. Vidi: Nerkez Smailagić *Leksikon islama*, str. 582.

³ Rafidijesusektakojasepojavi 25. godinenakon smrti Muhammeda, s.a.v.s. Oni su zasebna skupina unutar ši'ija, a njihov osnivač je Abdullah b. Sebe'.

određenog, to je nešto što ne može naći primjenu u čitanju nijednog muslimana. Dakle, rok se ne potvrđuje Kur'anom. Kad bi to bilo i spomenuto, opet ne bi ukazivalo na legalnost privremenog braka jer je moguće da rok bude povezan s vjenčanim darom, u kojem slučaju bi precizni propis glasio: „i vjenčane darove koje ste im s određenim rokom obećali dati, podajte im ih s istekom roka.“ (Džessas, 1997: II/185-186)

Iz navedenih dokaza može se zaključiti da je privremeni brak u početku islama bio dozvoljen, da bi nakon toga, nedvosmislenim izrekama Božijeg poslanika, s.a.v.s., i praksom ashaba, spomenuta dozvola bila dokinuta. Ogroman broj islamskih učenjaka je ukazao na pogrešnost stava onih koji ovaj brak smatraju dozvoljenim.

Pričinjavanje štete suprugama

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ
مَا آتَيْنَهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا

O vjernici, zabranjuje vam se da žene kao stvari nasljeđujete, preko volje njihove, i da im teškoće pričinjavate, s namjerom da nešto od onoga što ste im dali prisvojite, osim ako budu očito griješile. (Nisa', 19)

Buharija navodi predanje od Ibn 'Abbasa, koji je u vezi s ajetom: **O vjernici, zabranjuje vam se da žene kao stvari nasljeđujete...**– rekao: "Običaj je bio da, kada čovjek umre, njegovi nasljednici imaju prednost da uzmu njegovu ženu, ako se neko od njih želi njome oženiti, ili ako je želi udati za nekoga; a ako su željeli, mogli su da je ne udaju. Oni su nad njom imali veće pravo od njene porodice, pa je u vezi s tim objavljen ovaj ajet." (Buharija, 2016: V/172)

Ikrime navodi: „Ovaj ajet je objavljen u vezi s Kubejšom bint Ma'n ibn 'Asim ibn Evs, kod koje je umro Ebu Kajs ibn Eslat, pa joj se ponudio njegov sin. Tada je ona došla kod Allahovog poslanika, s.a.v.s., i rekla: „Allahov poslanice, nisam ja naslijedila svog muža, niti sam ostavljena, pa da se udam.“ Nakon toga je Allah objavio ovaj ajet.“ Es-Suddi prenosi od Ebu Malika: „Kada bi u vrijeme paganstva ženi umro muž, njen staratelj bi došao i na nju stavio ogrtač, pa ako bi on imao malodobnog sina ili brata,

zadržao bi je dok ne odraste ili ona ne umre, kako bi je naslijedio. Ako bi ona pobjegla i došla kod svojih, a da na nju nije bacio svoj ogrtač, spasila bi se. Zato je Allah objavio ovaj ajet: **...nije vam dozvoljeno da nasljeđujete...**

Vežano za čitanje kur'anskog pojma كرها – *Kurhen* zabilježene su ove kira'etske varijante:

1. Hamza i el-Kissa'i su čitali: أَنْ تَرْتُوَا النَّسَاءَ كُرْهًا – *En terisun-nisa'e kurhen* s *dammom* na konsonantu *kaf*.
2. Ostali imami su čitali: أَنْ تَرْتُوَا النَّسَاءَ كَرْهًا – *En terisun-nisa'e kerhen* s *fethom* na konsonantu *kaf*.

Ibn 'Abbas veli: "Čitanje s *dammom* na konsonantu *kaf* كُرْهًا daje značenje: *bi mešakka* – stavljanje u tešku i nesnosnu situaciju, a čitanje s *fethom* na konsonantu *kaf* كَرْهًا ima značenje: *idžbaren* – prisiljavanje i primoravanje."

من قرأ كُرْهًا بالضمّ اي بمشقة و من قرأ كَرْهًا بالفتح اي اجبارًا.

Ebu 'Amr je rekao: „*El-kurh* je ono što čovjek ne voli i to mu se nameće bez njegove volje.” (Ibn Zendžele, 1997: 195)

Imam Kurtubi kur'anski pojam كرها – *Kurhen* tumači kao dva jezička izraza, pa veli: "*El-karh* s *fethom* je prisiljavanje i primoravanje, a *el-kurh* s *dammom* je stavljanje u tešku i nesnosnu situaciju.” (Kurtubi, 1996: V/95)

Navedenim kur'anskim ajetom dokinut je necivilizirani običaj u predislamsko doba da se žene nasljeđuju i prisiljavaju na bračnu vezu od strane muških nasljednika umrlog čovjeka.

Također, spomenutim kira'etima možemo proširiti značenje kur'anske poruke. Tako da se prvim kira'etom s *dammom* na konsonantu *kaf* كُرْهًا zabranjuje stavljanje žena u tešku i nesnosnu situaciju, dok se drugim kira'etom s *dammom* na konsonantu *kaf* كَرْهًا zabranjuje se muškim nasljednicima umrle osobe da pod prisilom nasljeđuju njihove supruge.

Osim ako budu učinile jasni grijeh... Ibn Mes'ud, Ibn 'Abbas i grupa tabi'ina navode da se to odnosi na blud, tj. ako budu počinile blud. U tom slučaju treba vratiti svadbeni dar koji si toj ženi dao, i to tako da je prisiliš da to ostavi, te da se rastaviš s njom.“ Ima mišljenja da se to odnosi na nepokornost žene i neposlušnost. U vezi s tim Ibn Džarir kaže: „To obuhvaća sve: i blud, i neposlušnost, i nepokornost, i nepristojnost jezika i sl.“ Znači, sve to opravdava grdnju i nezadovoljstvo sve dok se ona ne

razriješi svih prava i dok se on ne razdvoji od nje. To je ispravno.” (Ibn Kesir, 1988: 264-265)

U vezi s čitanjem kur'anskog izraza مُبَيَّنَةٌ – *mubejjeneh* evidentirane su ove kira'etske verzije:

1. Ibn kesir, Ebu Bekr, prema *rivajetu* od 'Asima, čitali su: مُبَيَّنَةٌ – *mubejjeneh* s *fethom* na geminiziranom konsonantu *ja*.
2. Ostali su čitali: مُبَيَّنَةٌ – *mubejjineh* s *kesrom* na geminiziranom konsonantu *ja*.” (Ibn Zendžele, 1997: 196)

Osnova oba navedena kira'eta je riječ *el-bejan* od glagol *bane* – *jubinu* u značenju: *biti jasan, razgovijetan, vidljiv, očit, očevidan*. (Muftić, 2004: I/337)

Naime, kira'et *mubejjineh* s *kesrom* na geminiziranom konsonantu *ja* je particip aktivni od glagola *bejjene*, a kira'et *mubejjeneh* s *fethom* nageminiziranom konsonantu *ja* je particip pasivni.” (Muhajsin, 1984: 518)

Na osnovu ajeta se može zaključiti da čovjeku nije dozvoljeno pričinjavati poteškoće ženama s ciljem oduzimanja vjenčanog dara, osim ako budu učinile jasni grijeh. Ovdje se pod grijehom mogu podrazumijevati dvije stvari: blud ili neposlušnost žene. Ako je žena neposlušna suprugu, onda se dozvoljava povrat vjenčanog dara. (Kurtubi, 1996: V/95)

Prvi kira'et u participu pasivnom *mubejjeneh* aludira na to da onaj koji optužuje ženu za ovaj grijeh treba iznijeti nepobitne dokaze na osnovu kojih se utvrđuje da je učinjeni prijestup jasan i očigledan.

Drugi kira'et u participu aktivnom *mubejjineh* implicira da grijeh bude očigledan, tj. da ga je ona jasno učinila.

Dakle, spomenuti kira'eti zabranjuju nanošenje štete ženama s namjerom prisvajanja svadbenog dara, osim ako se radi o jasnom ili dokazanom grijehu.

Propis pokazivanja stidnih mjesta muškarcima kojima nisu potrebne žene

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ أَخَوَاتِهِنَّ

أَوْ نَسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرَ أُولِي الإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوْ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضُرُّنَّ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ

A reci vjenicama neka obore poglede svoje i neka vode brigu o stidnim mjestima svojim; i neka ne dozvole da se od ukrasa njihovih vidi išta osim onoga što je ionako spoljašnje, i neka vela svoja spuste na grudi svoje; neka ukrase svoje ne pokazuju drugima, to mogu samo muževima svojim, ili očevima svojim, ili očevima muževa svojih, ili sinovima svojim, ili sinovima muževa svojih, ili braći svojoj, ili sinovima braće svoje, ili sinovima sestara svojih, ili prijateljicama svojim, ili robinjama svojim, ili muškarcima kojima nisu potrebne žene, ili djeci koja još ne znaju koja su stidna mjesta žena. (Nur, 31)

Povod objavljivanja ovog ajeta, kako navodi Mukatil b. Hajjan, jeste da je Džabir b. 'Abdullah el-Ensarijj kazivao kako je Esma bint Mersed bila u svom boravištu u plemenu Benu Harisa, pa su počele da joj ulaze neodjevene žene tako da su im se pokazale *halhale* na nogama, prsa i pramenovi kose. Esma je rekla: „Kako je ovo ružno!“, pa je Uzvišeni objavio: **A reci vjenicama neka obore poglede svoje.** (Ibn Kesir, 1988: 917)

Dio **...ili muškarcima kojima nisu potrebne žene...**odnosi se na sluge i pratioce koji nisu fizički dostatni, a nemaju interesa za ženama niti im one pobuđuju strasti. Ibn 'Abbas kaže: „To je ravnodušan čovjek koji nema nikakve pohote.“ Imam Ahmed prenosi od Ummi Seleme da je kod nje ušao Allahov poslanik, s.a.v.s., a kod nje je bio hermafrodit (dvospolac) i njen brat 'Abdullah ibn Ebi Seleme. Hermafrodit je govorio: „'Abdullahu, ako vam Allah dadne sutra da zauzmete Taif, uzmi Gilanovu kćerku, jer ona prilazi sa četiri, a odlazi s osam.“ Allahov poslanik, s.a.v.s., čuo ga je pa je rekao Ummi Selemi: „Neka ti ovaj ne ulazi!“ (Ibn Kesir, 1988: 918)

Riječ **غَيْرَ** – *gajru*, u navedenom ajetu može se čitati na sljedeći način:

1. Ibn 'Amir, Šu'be, 'Asim, Ebu Dža'fer i Jezid b. Ka'ka' su čitali: **غَيْرَ** – *gajre* s *fethom* na konsonantu *ra*.
2. Ostali su čitali: **غَيْرَ** – *gajri* s *kesrom* na konsonantu *ra*. (Ibn Zendžele, 1997: 50)

قرأ ابن عامر و شعبة و عاصم و أبو جعفر يزيد بن القعقاع **غَيْرَ** أُولِي الإِرْبَةِ
بنصب راء غير و قرأها الباقر بكسر الراء **غَيْرَ** أُولِي الإِرْبَةِ

Prvi kira'et u akuzativu **غَيْرَ أُولِي الْأَرْبَةِ** – *gajre uli'l-irbeti* može imati dvojako značenje:

- a) čestica za izuzimanje, pa bi značenje ajeta glasilo: „Neka ne pokazuju ukrase svoje osim muškarcima koji nemaju potrebe, pa neka ne pokazuju svoje ukrase njima“, pošto je dva puta spomenuta čestica za izuzimanje *illa*, pa je čestica *gajr* preuzela funkciju drugog izuzimanja;
- b) priloška odredba za način, tako da bi značenje bilo: „Neka ne pokazuju ukrase svoje osim muškarcima koji nisu u stanju potrebe prema ženama.“

Drugi kira'et s *kesrom* **غَيْرِ** – *gajri* ima funkciju odnosne zamjenice u značenju: „Neka ukrase svoje ne pokazuju drugima osim onima koji nemaju potrebe za ženama“. Čestica *gajri*, na osnovu ovog kira'eta, ima funkciju negacije neodređenih glagolskih imenica, kao što je u riječima Uzvišenog: **بُؤَادٍ غَيْرِ ذِي زُرْعٍ ...u kotlini u kojoj se ništa ne sije...** (Ibrahim, 37), također, u riječima: **مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ ...od vode neustajale...** (Muhammed, 15) i u ajetu: **بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ...u nenastanjene zgrade...** (Nur, 29) Može se postaviti pitanje kako se u tematskom ajetu pomoću čestice *gajr* negiraju određene imenice (tj. imenice s određenim članom *el*)? Odgovor na ovo pitanje nudi nam poznati gramatičar arapskog jezika Zudžadž, pa veli: „Dozvoljeno je određenu imenicu *et-tabî'in* – *muškarci* negirati česticom *gajr*, iako se njome negira neodređena imenica. Naime, ovdje se ne aludira na određenu skupinu muškaraca, nego se misli na svakog muškarca koji nema potrebe za ženama.“ Kao dokaz Zudžadž navodi ajet: **لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ – Vjernici koji se ne bore – osim onih koji su za borbu nesposobni...**(Nisa', 95) -To je kira'et Ibn Kesira, Ebu Omera, Hamze i Ja'kuba. Imenica *el-ka'idun* – *Oni koji se ne bore*, došla je s određenim članom, mada se ne misli na određenu skupinu vjernika, pa u ovom kontekstu ima funkciju neodređene imenice.(Kurtubi, 1996: V/343)

Dakle, navedenim kira'etima se zabranjuje muškarcima da ulaze kod žena i da gledaju njihove ukrase. Spomenuta zabrana u ajetu se ne odnosi na muškarce koji nemaju potrebe za ženama. Kira'etom u akuzativu se zabranjuje miješanje sa ženama budući da je na taj način dostupno muškarcima da gledaju ukrase žena. Drugim kira'etom se još više zabranjuje miješanje i pokazivanje

ukrasa žena. Njime se kategorično zabranjuje svaka mogućnost pokazivanja ukrasa i miješanje sa ženama.

Propis izveden iz riječi Uzvišenog: وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ - VE KARNE...

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا

U kućama svojim boravite i ljepotu svoju, kao u davno pagansko doba, ne pokazujte, i molitvu obavljajte i zekat dajite, i Allaha i Poslanika Njegova slušajte! Allah želi da od vas, o porodico Poslanikova, grijeha odstrani i da vas potpuno očisti. (Ahzab, 33)

U kućama svojim boravite...znači: nemojte izlaziti bez potrebe, osim ako je u pitanju nešto šerijatske naravi (kao što je odlazak u džamiju) pod uvjetom kojeg navodi Allahov poslanik, s.a.v.s., u svom govoru: „Nemojte zabranjivati Allahovim robinjama da idu u Allahove mesdžide. Neka idu, ali neupadljivo (nenamirisane).” (Ebu Davud, 2012: I/153)

Allahov poslanika, s.a.v.s., je rekao: „Namaz žene u njenoj sobi je bolji od namaza u njenoj kući, a njen namaz u njenoj kući bolji je od njenog namaza u njenom predsoblju.” (Ebu Davud, 2012: I/152)

U vezi s čitanjem glagola u imperativnom obliku ženskog roda وَقَرْنَ – *Ve karne* evidentirane su ove kira'etske verzije:

1. Nafia', 'Asim i Ebu Dža'fer su čitali: وَقَرْنَ – *Ve karnes fethom* nakonsonantu *ra*.
2. Ostali su čitali: وَقَرْنَ – *ve kirnes s kesrom* na konsonantu *ra*. (Ibn Zendžele, 1997: 577)

قرأ نافع و عاصم و أبو جعفر وَقَرْنَ بفتح القاف و قرأ الباقر و قرْنَ

بكسر القاف.

Kira'et وَقَرْنَ – *Ve karne s fethom* na konsonantu *ra* nastao je od osnove infinitivnog oblika الإِسْتِكْرَار – *el-istikrar* u značenju *ostanak, boravak*. Glagolski oblik glasi: يَفْقَرْنَ – *karirne* – *jakrerne*, od njega je nastao imperativni oblik أَفْقَرْنَ – *akrerne*. Naime, drugi konsonant *ra* je izostavljen radi ublažavanja. Zatim, *fetha* na konsonantu *ra* prenesena je na konsonant *kaf*, pa je došlo do asimilacije *spojenog hemzeta* zbog *fethe* na *kafu*, tako da bi glagol u imperativnom obliku ženskog roda glasio: قَرْنَ – *karne*.

Drugi kira'et **وَقَرْنَ** – *Ve kirnes kesrom* na konsonantu *ra* veže se za infinitivni oblik **وَقَارَ** – *vekar* u smislu *ozbiljan, dostojanstven*. Od glagola **وَقَرَ** – *yqar* nastao je imperativni oblik drugog lica množine za ženski rod koji glasi: **قَرْنَ** – *kirne*. Postoji mogućnost da je glagol nastao od infinitivnog oblika **قَرَارَ** – *karar* u značenju *odluka, rješenje*, a osnova imperativnog oblika glasi: **أَقْرِنَنَّ** – *akrirne*. Naime, drugi konsonant *ra* je izostavljen zbog ublažavanja, pa je *kesra* s konsonanta *ra* prenesena na konsonant *kaf*, a spojeno *hamza* je izostavljeno, tako da bi imperativni oblik glasio: **قَرْنَ** – *kirne*.

Na osnovu prvog kira'eta **وَقَرْنَ** – *Ve karne s fethom* na konsonantu *ra*, ženama Božijeg poslanika, s.a.v.s., se naređuje boravak u svojim kućama i da ih mogu napuštati samo u nužnim situacijama, kao što je obavljanje hadža, posjeta roditeljima i slično tome.

Na osnovu prvog kira'eta **وَقَرْنَ** – *Ve karne s fethom* na konsonantu *ra*, ženama Božijeg poslanika, s.a.v.s., se naređuje boravak u svojim kućama i da ih mogu napuštati samo u nužnim situacijama, kao što je obavljanje hadža, posjeta roditeljima i slično tome.

Drugi kira'et **قَرْنَ** – *Kirne s kesrom* na konsonantu *ra* može imati jedno od ova dva značenja:

- a) *El-Karar* – obaveznost boravka Poslanikovih, s.a.v.s., žena u svojim kućama i ovo značenje se podudara s prethodnim.
- b) *Vekar* – naređuje se ženama Muhammeda, s.a.v.s., da budu dostojanstvene i staložene. (Ibn Zendžele, 1997: 577)

Dakle, spomenutim ajetom se ženama Allahovog poslanika, s.a.v.s., naređuje staloženost, smirenost i visoki stepen kodeksa ponašanja. Isto tako, imaju obavezu boravka u svojim kućama i zabranu napuštanja istih, osim u slučaju kada je to neophodno.

Možemo zaključiti da se ove naredbe prvenstveno odnose na supruge Božijeg poslanika, s.a.v.s., jer Allah, dž.š., veli: **O žene Vjerovjesnikove, vi niste kao druge žene!** (Ahzab, 23)

Što se tiče ostalih žena – vjernica, propis ima stepen *manduba* (preporučljivo, poželjno). U svakom slučaju, ženama nije preporučljivo da napuštaju svoje kuće, osim ako nemaju potrebu za tim. (Kurtubi, 1996: XIV/179)

Odijevanje starijih žena

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ
غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَغْفِنَ خَيْرٌ لَّهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

A starim ženama koje ne žude više za udajom nije grijeh da odlože ogrtače svoje, ali ne pokazujući ona mjesta na kojima su ukrasi nose; a bolje im je da budu krjeposne. Allah sve čuje i zna. (Nur, 60)

Nije grijeh da odlože ogrtače svoje, tj. nisu obavezne da se skrivaju u ogrtače, kao što su to obavezne druge žene, tj. da stavljaju i nose duge haljine i ogrtače, ali ne treba da pokazuju svoje ukrase, kao što Uzvišeni kaže: ... *a bolje im je da budu krjeposne*, tj. ako budu nosile odjeću i pokrivala mjesta koja se skrivaju, iako im je dozvoljeno da ne nose, bolje im je i vrijednije da to rade, ... **a Allah sve čuje i zna.** (Ibn Kesir, 1988: 918)

Vežano za kur'anski pojam *أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ* evidentirane su ove kira'etske verzije:

1. Većina učenjaka je čitala: *أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ* *En jeda'ne sijabehunne*–*Nije grijeh da odlože odjeću svoju.*

2. 'Abdullah b. Mas'ud i Ibn 'Abbas su čitali: *جَلَابِيْنٌ أَنْ يَضَعْنَ* *En jeda'ne dželabibihinne*–*Nije im grijeha da odlože plaštove svoje.* Ovo je šazz–neautentičan kira'et. (Sujuti, 911/H: VI/222)

Izraz *el-sijab*, u čitanju većine imama, podrazumijeva opći pojam za odjeću, a u kontekstu navedenog ajeta *el-sijab* aludira na odjeću koja se oblači preko haljine u prisustvu osoba koje nam nisu u bliskom srodstvu.

Pojam *dželabibihinne* Abdullaha b. Mes'uda i Ibn 'Abbasa ukazuje na odjeću koja pokriva cijelo tijelo kao što je veo i plašt.

Dakle, autentičnim kira'etom većine imama *أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ* – *Nije grijeh da odlože odjeću svoju* saznajemo da žene u poznim godinama mogu odložiti odjeću koje su nosile preko haljina prilikom izlaska iz svojih domova. Međutim, kira'etom Abdullaha b. Mes'uda i Ibn 'Abbasa otklanja se moguća dilema o vrsti odjeće i precizira njeno značenje. Tako da se pod odjećom u spomenutom ajetu misli na veo, plašt tj. odjeću koja pokriva cijelo tijelo.

Sustezanje od spolnog odnosa sa suprugom (el-ila')

لِلَّذِينَ يُؤْتُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ فَإِنْ فَاءُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

Onima koji se zakunu da se neće približavati ženama svojim, rok je samo četiri mjeseca; i ako se vrate ženama, – pa, Allah zaista prašta i milostiv je; a ako odluče da se rastave, – pa, Allah doista sve čuje i zna.(Bekare, 226-227)

U vezi s čitanjem navedenog kur'anskog ajeta zabilježene su ove kira'etske verzije:

1. 'Abdullah b. Mes'ud i Ubejj b. Ka'b su čitali: **فَأَنْ فَاءُوا فِيهِنَّ** – *Fe in fa'ufihinne* sa dodatkom *fihinne*, a u rivajetu Ubejj b. Ka'ba **فَأَنْ فَاءُوا فِيهَا** – *Fe in fa'u fiha*, ovo je šazz–neautentični kira'et i ne podudara se s Mushafom Osmanove ortografije.
2. Ostali su čitali: **فَأَنْ فَاءُوا** – *Fe in fa'u*, bez dodatka. (Ebu Hajjan, 1403/H: II/183)

قرأ عبد الله بن مسعود و أبي قان فاءوا فيهن زيادة فيهن، و في رواية لأبي قان فاءوا فيها وهي قراءة شاذة مخالفة لرسم المصحف، و قرأ الباقر قان فاءوا بدون زيادة.

U arapskom se jeziku se pod pojmom *el-ila* podrazumijeva zakletva, od četvrte vrste glagola *ala – juli – ila*, poput glagola *e'ata* (dati). Deriviran je iz imenice *elijje*, što znači zakletva, prisega, od čega je množina *elaja* na oblik *ataja*. U šerijatskom pravu se pod ovim pojmom misli na zakletvu muža da se neko vrijeme ne približava svojoj ženi. (Tuhmaz, 2003: 242)

Vežano za spomenutu tematiku, među islamskim učenjacima iskristalizirala su se dva stava:

a) Učenjaci hanefijskog mezheba, a to je stav Ibn 'Abbasa, Ibn Mes'uda, Zejda b. Sabita i Osmana b. 'Affana, smatraju da je najkraći period *ila'* četiri mjeseca i nema kraćeg roka od ovog. Ako bi suprug rekao svojoj ženi: „Tako mi Allaha, dž.š., neću ti se približiti dva mjeseca“, ne bi se smatralo *ila'om* jer je muž ponekad prisiljen spolno apstinirati od svoje žene da bi je na taj način odgajao u trenucima njene neposlušnosti.

Pod pojmom *približavanje* misli se na spolno općenje. Ako bi se neko zakleo drugim riječima, kao: „Tako mi Allaha, dž.š., moja koža neće tvoju dotaknuti“, ili: „Neću se približiti tvojoj postelji“ i sl., a ne bi pod tim mislio na spolno općenje, to se ne bi smatralo *ila'om*, jer za riječi dvosmislenog značenja nužna je namjera.

Uvjet ispravnosti *ila'a* jeste podobnost žene da se zakletva izvrši nad njom, u smislu da je u vrijeme izvršenja *ila'a* bila njegovom ženom, stvarno ili pravno, kao što je žena u *'iddetu* koja je puštena opozivim razvodom braka, jer *ila'* se ne može odnositi

na ženu tuđinku niti na onu koja je puštena neopozivim razvodom braka.

Ako suprug ispuni svoju zakletvu, dolazi do neopozivog raskida bračne veze i neće činiti ono čime se zakleo. Međutim, ako ne ispuni zakletvu, a kleo se Allahom, dž.š., obavezno mu je iskupljenje (*kaffarat*) i obavezno mu je učiniti ono što je uvjetovao približavanjem ženi. To je kao kad bi rekao: „Ako ti se približim, obaviti ću hadž.“ Moguće je sastaviti iskupljenje i činjenje onoga što je uvjetovao, kao kada bi rekao: „Tako mi Allaha, dž.š., neću ti se približiti, a ako ti se približim, obaviti ću hadž.“

Ila' prestaje važiti okončanjem zakletve, iskupljenjem za nju zbog krivokletstva i neispunjenja, bez obzira na to je li se muž zaklinjao na četiri mjeseca, ili generalno, bez vremenskog ograničenja. Ako joj se ne približi dok ne istekne rok, smatra se pravno da je jednom neopozivo puštena. U tom slučaju nema potrebe iskazivati jednostrani prekid bračne veze, niti donositi presudu o rastavi braka. (Tuhmaz, 2003: 242-245)

Zastupnici spomenutog stava svoje mišljenje baziraju na kira'etu 'Abdullaha b. Mas'uda i Ubajya b. Ka'ba koji su čitali: *فَأَنْ فَاءُ وَأَوْ فِيهِنَّ* – *Fa in fa'u fihinne*, u značenju: „Ako se vrate (ženama) u njima“, tj. u predviđenom periodu od četiri mjeseca. Ako prođe spomenuti rok, smatra se neopozivo puštena.

b) Imami Šafija, Malik i Ahmad smatraju da *ila'* traje četiri mjeseca shodno riječima Uzvišenog Allaha: *...rok je samo četiri mjeseca...* Ako se približi ženi prije isteka roka, *ila'* je nevažna. Ako je spolno općio nakon isteka roka, a prije traženja žene da joj se čovjek vrati, *ila'* se, također, smatra ništavnom. (Kurtubi, 1996: III/111)

Međutim, raskid bračne veze nije punovažan dok žena ne bude tražila od muža da odustane od svoje zakletve ili je pusti, pa će njegov slučaj predati sudiji, te će mu sudija narediti ili da odustane od zakletve ili da je pusti. Ovo argumentiraju predanjem Anasa b. Malika u kojem stoji: „Allahov poslanik, s.a.w.s., zakleo se da neće prilaziti ženama svojim – a bila mu je noga iščašena – pa je proboravio dvadeset i devet dana u svojoj posebnoj, uzdignutoj sobi. Kad je sišao, rekoše mu: „Allahov poslaniče, zakleo si se da im nećeš prilaziti mjesec dana!“ „Mjesec ima dvadeset i devet dana“, reče on.“

„Ibn Omer je u vezi sa čovjekom koji se zakleo da će se određeno vrijeme izolovati (od svojih supruga), koga je Uzvišeni Allah spomenuo u Kur'anu, rekao: 'Nije nikome dozvoljeno produžavati taj rok. On će ih lijepo zadržati, ili se definitivno od njih razvesti, kao što je odredio Uzvišeni Allah.'” (Buharija, 2016: VI/62)

Dakle, uzrok razilaženja među islamskim učenjacima je tumačenje riječi Uzvišenog: **I ako se vrate ženama, – pa, Allah zaista prašta i milostiv je.** Mišljenje koje se može uzeti kao mjerodavnije je ono po kojem postupaju sudije u Egiptu i Siriji, a to je stav i većine islamskih učenjaka. Ako je došlo do razvoda braka istekom vremenskog roka, onda nije neophodna namjera, jer čovjek ima dovoljno vremena da se preispita i spozna pogrešku prije nego što dođe do razvoda i okončavanja bračne zajednice. (Zuhajli, 2006: I/233)

Zaključak

Detaljnim uvidom u sadržaje određenih tefsira nalazimo mnoštvo kira'etskih predaja, načine njihove argumentacije, lingvističke rasprave, semantičke refleksije kira'etskih različitosti na razumijevanje i tumačenje kur'anskih ajeta, posebno onih iz kojih se deriviraju šerijatsko-pravne norme. U ovom radu smo posebnu pažnju posvetili utjecaju kira'eta na navedene propise iz oblasti porodičnog prava.

Možemo zaključiti da su se komentatori Kur'ana krajnje odgovorno odnosili prema kira'etima, na taj način da su veoma pažljivo provjeravali njihovu autentičnost i način prenošenja, jer nisu svi kira'eti preneseni putem *mutevatir*-autentične predaje. Shodno tome, svi ne mogu biti izraz Kur'ana kojim se može vršiti bogoslužje, odnosno izraz koji se može učiti u namazu. Kao primjer naveli smo riječi Uzvišenog Allaha: **A ženama vašim s kojim ste imali bračne odnose podajte vjenčane darove njihove kao što je propisano.** (Nisa', 24). Poznati mufessir Džassas navodi kira'et Ubejj ibn Ka'ba u kojem stoji: „A ženama vašim s kojima ste imali bračne odnose, do roka određenog, podajte venčane darove njihove... Džassas je opovrgao dokaze onih koji su u ovom ajetu našlim argumente o legalnosti privremenog braka (mut'a), rekavši: „Što se tiče argumenata onih koji žele dokazati da se u riječima Uzvišenog: **A ženama vašim s kojima ste imali bračne**

odnose podajte vjenčane darove njihove kao što je propisano, podrazumijeva ono što je čitao Ubejj ibn Ka'b ..., „do određenog roka“, to je nešto što ne može naći primjenu u *čitanju* nijednog muslimana. Dakle, rok se ne potvrđuje Kur'anom. Kad bi to bilo i spomenuto, opet ne bi ukazivalo na legalnost privremenog braka jer je moguće da rok bude povezan s vjenčanim darom, u kojem slučaju bi precizani propis glasio: ... „i vjenčane darove koje ste im s određenim rokom obećali dati, podajte im ih s istekom roka“.

Sažetim komentarima 19. i 24. ajeta sure *Nisa'*, 31. i 60. ajeta sure *Nur*, 33. ajeta sure *Ahzab*, 226 i 227. ajeta sure *Bekare* upoznali smo se sa tefsirskim, kira'etskim i šrijatsko-pravnim implikacijama koje proističu iz navedenih ajeta. Također, došli smo do zaključka da su kira'eti veliko bogatstvo i blagodat u razumijevanju kur'anskog teksta.

Literatura

- Buharija, M. I. (2016) *Buharijina zbirka hadisa-Sahihu'l-Buhari* (prijevod prof. Mahmut Karalić) Novi Pazar, El-Kelimeh.
- Džessas, A.A. (1997) *Ahkamu'l-Kur'an*, Bejrut, Daru'l-kitabu'l-'arebijja.
- Ebu Davud, S. (2012) *Sunen Ebu Davuda* (prijevod prof. Mahmut Karalić), El-Kelimeh, Novi Pazar.
- Ebu Hajjan, M. J. (1403.h) *El-Bahru'l-muhit*. Bejrut: Daru'l-fikr.
- Ibn Kesir, I. E. (2002) *Tefsir Ibn Kesir*, (grupa prevodilaca) Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć BiH.
- Ibn Zendžele, A. M. (1997) *Hudždžetu'l-kira'at*. Bejrut: Muessesetur-risale.
- Korkut, B. (1978) *Prevod Kur'ana*. Sarajevo: Starješinstvo IZ-e za Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku i Sloveniju.
- Kurtubi, M. A. (1996) *El-Džami'a li ahkami'l-Kur'an*. Kairo: Daru'l-hadis.
- Muftić, T. (2004) *Arapsko-bosanski rječnik*, Sarajevo, El-Kalem.
- Muhajsin, M. (1984) *El-kira'at ve eseruha fi 'ulum el-'arebijje*, Kairo, Daru'l-ittihad.
- Muslim, N. A. (1998) *Sahih Muslim*, Rijad: Daru's-selam.
- Sujuti, Dž. A. (911.H.) *Ed-Durru'l-mensur fi et-tefsir bil-me'sur*, Bejrut, Darul-ma'rife.

- Tuhmaz, M. A. (2002) *Hanefijski fikh u novom ruhu*, (prijevod Zuhdija Hasanović i grupa autora) Sarajevo, Bemust.
- Zuhajli, V. (2006) *El-fikhul-islamijj ve edilletuhu*, Damask, Daru'l-fikr.

INFLUENCE OF QIRA'AT ON REGULATIONS OF THE FAMILY LAW

Safet Husejnović, PhD

Abstract

Qira'at, as a recited component of Qur'anic discourse, played a decisive role in the theoretical concretization of Sharia norms contained in the Qur'anic text. It also had a significant influence on the establishment of the methodological-legal principles by which these norms were derived. Although they differ in form, Qira'at are essentially interconnected, indicating their common source and origin. Without contradiction and exclusivity, Qira'at support, clarify, and interpret one another, which can be of great importance, particularly for Qur'anic commentators and Islamic jurists who derive specific Sharia regulations from them.

The primary goal of the paper is to examine the specific relationship between Qira'at and certain Sharia-legal regulations in the field of family law and to present the nature of their mutual interdependence. Although they differ in form, the Qira'at are inseparable and closely connected, indicating that they share the same source and origin. The legal implications of Tafsir, Qira'at and Shariah are explored through brief analyses of verses 19 and 24 of Surah An-Nisa, verses 31 and 60 of Surah An-Nur, verses 226 and 227 of Surah Al-Baqarah, and verse 33 of Surah Al-Ahzab,

highlighting the jurisprudential insights that emerge from these selected verses.

Key words: Qur'an, hadith, Qira'at, regulation, family, marriage, husband, wife.